

Tolnai Ottó

A 13-as mikrofon

Parti Nagy Lajos beszélgetése, III. rész*

Parti Nagy Lajos: - Március huszonhatodika van, beszélgetésünk harmadik délelőttjén éppúgy süt a nap, mint az első kettőn, és ugyanúgy márciusi tél van. Ilyenkor talán még izgalmasabb beszélni az életed és az irodalmad egyik meghatározó élményköréről, nem csak mint vízről, nyárról és kékségről, hanem mint a tágasságról és a szabadságról, a szónak nagyon sok értelmében. Azt gondoltam, hogy ezen a harmadik délelőttön a tengerről beszélgetnénk. Persze a tenger sok mindent jelent a számodra, jelenti többek között a hatvanas éveket, az Új Symposiont, jelenti Domonkos Istvánt, Újvidéket, az egyetemet. Vagyis a pályakezdést, a felnőttkort, a világ kitárulását és kitágulását metaforizálja a tenger - és még valamit, aminek nyilatkozataid szerint az utóbbi időben vége van vagy majdnem vége van. Mintha szimbolikus lenne, hogy fiatal korodban egyre lejjebb mentél a tengerhez, Kanizsa, Zenta, Újvidék, Zágráb, és mintha mostanra vonulnál vissza - Újvidék, Palics -, most olyan távol vagy a tengertől, amilyen távol az Jugoszláviában csak lehetséges. Ugyanakkor ennyire intenzíven, ennyire teljesen, telten még soha nem volt meg benned a jugoszláv Adria, amennyire most.

Tolnai Ottó: - Nem is tudom, hol kezdjem, szedjem sorba a kérdéseket, fűzzek hozzájuk apró kiigazításokat, magyarázatokat, hogy például a Symposionnal, mármint az 1961-ben induló melléklettel, illetve még pontosabban, nagy barátságunkkal kezdődik a tenger, évekig szinte azonos vele, hiszen már 1961 nyarán a macedóniai kolostorok felé vettük utunkat, s onnan Montenegrón keresztül végig a parton Dubrovnikba csöpgöttünk (hogy ott aztán az egyik legrégebb és legnagyobb szállóban, Domonkos muzsikusz barátainál, a földön, a hangszerek között húzzuk meg magunkat néhány napra, nekem első éjszaka, emlékszem, egy nagy, kövér német csaj jutott, jóllehet, reggelre csak a nagybögő maradt a helyén, este pedig kiüljünk a tenger fölé, a teraszra, ahová hamarosan megérkezik az éppen arrafele sétahajózó, hírhedt belügyminiszter, Ranković, politikustársaival, népes családjával, s mi figyeljük, az ajtónál, mert mi ott közel, a zenészek asztalánál ültünk, csak oda ülhattunk, figyeljük, hogyan kóstolja meg sorban a kajákat egy biztonsági ember, lestük, miféle ember is ez, a szűrszabóból, partizánvezérből, Tito árnyékából lett, mindinkább levált, sétahajózó politikus, akitől a sorsunk függött), mármint azzal, hogy a Symposionnal kezdődik a dolog, mert az Új

*Symposion*nal már valami más, egy új fejezet nyílik, valamiféle nagykorúsodásról kellene beszélnünk, ami előtt, ami elől talán, mi még lemegyünk a tengerre, vagy kezdem, engedjem át magam a kérdésedben érzékelhető szép, ide-oda hullámozásnak, vagy kezdem talán még inkább ennek a szavaid, illetve a Homokvár ablakai (200 darab) által szépen megelevenített, felerősített márciusi Nappal. A Nappal mint olyannal. Talán mégis ezzel az utolsóval, mert hát én tényleg csak a barátságunkra tudok emlékezni, ami a modern irodalommal, Rimbaud-val, Lautréamont-nal (Danilo Kiš és Mirjana '64-ben jelentették meg összes műveit, Bachelard és Blanchot interpretációival is élő, nagy előszóval, a fedőlapon Dali zseniális egyszemű portréjával: azon kapom magam, hogy csak egy szemem van, az is a homlokom közepén), Rilkével, valamint Valéry mediterránizmusával, Gide immoralizmusával, a posztszürrealista költészettel, Saint-John Perse-szel, Michaux-val, illetve Faulkner *A hang és a téboly*ával, Malraux-val, Sartre-ral, Camus-vel, egyáltalán Camus Seurat kis vásznainak tüzes rászterére emlékeztető Nyarával (különös, ha Mersault gesztusát, ami nem más, mint Gide *action gratuit*-ja, Mersault pedig egy algíri Lafcadio, ha Mersault gesztusát elemezzük, a Nyarat találjuk, a rászterre hulló Napot, illetve ahogyan ő mondja, a Nap és a vízpor vakító fénycsillóját, valami tüzesőt, ezért próbálkozom ismételtén, s majd próbálkozom százszor is még, meghatározni, mi is volt az, amit mi modern irodalomnak nevezünk, igen, talán Gide volt az egyik kulcsfigura, aki átvezette a modern irodalomba Dosztojevszkij és Nietzsche bizonyos eszméit, s ezt találjuk majd lényegében Kerouacnál, Ginsbergnél, Burroughsnál is, ha Camus kapcsán Seurat-t említettem, akkor Faulkner, illetve *A hang és a téboly* órajelene kapcsán pedig, ahogyan Quentin betőri apja óráját, kicsupálja mutatóit, Dali képlékeny órájáról is kellene beszélni - tehát ez a cél nélküli gesztus és ez a kicsupált óramutató), Godard és Antonioni filmjeivel (jóllehet, a *Maldoror*ra Bunuel és Dali filmjét kellene együtt említeni), a dzsessz szinte a végletekig, valami leírhatatlan mámorra, boldog sikollyá fokozódott (a dzsessz nélkül ez minden bizonnyal nem lett volna így, majd minden barátunk dzsessz-zenész volt, Domonkos a Rádió nagyzenekarában dolgozott, abban a nagyzenekarban, amelyet e térségek művészetében külön hely illet, Tomsics Rudolf is ott muzsikált, később pedig vezette is a zenekart), és hirtelen megtalálta megfelelőjét, majdhogynem objektívációját, jóllehet, éppen abban, hogy objektíválhatatlan, szubsztanciája elérhetetlen, megtalálta a tengerben. Igen, én csak erre tudok emlékezni, barátságunkra és a tengerre, ahogyan ez a két dolog, mint valami cintányér, összecsattant, csak erre tudok variálni...

Emlékszem ugyanis, az egyik legélesebben metszett, legtisztább színekkel felkent kép, amit hordozok: 1966 márciusára Rovinjban. Ahogy a sötét, ködös tél, még hó is szállingózott egyszer, fáztunk, a tengerparti népeknek, még az északibb isztriaiaknak sincs semmi válaszuk a télre, úgy tesznek, mintha nem létezne (gyönyörű sorokat írt erre a témára, egy rejtőző kis opusában, a bosnyák írnokról, Dražeslavról szóló Dubrovnik-novelláiban, Dubrovnik-regénytöredékeiben Ivo Andrić), mintha egy pillanatnyi kihagyása volna csupán a természetnek, mintha a Teremtőnek egy pillanatra lenne szüksége, hogy összeszedje magát, feltöltse festékkészletét, hogy a Teremtő is átváltson metafizikus festőből impresszionistává, fauve-istává, tasisztává. Mondani sem kell, hogy ezek a festészeti eljárások valamiféleképpen a világ teremtésének a részei, valahol - ki is másoltam noteszom egyikébe (amelyeket, látod, felhalmoztam ide e hokedli alá, amelyre a mikrofont - 13 - helyezted) - Fülep szépen beszél erről a kérdésről, ahogyan ő mondja, rétegről, erről a rétegről a világnak (Füleppel kezdtük beszélgetésünket, alakjához még vissza kellene térnünk egyszer, ha vele kezdtük, talán vele is kellene befejeznünk): az impresszionizmus, mondja, nem hangulat, nagyon is egzakt, tárgyilagos - nem rendetlenség, ellenkezőleg, nagyon is módszeres, tudományos, milyen izgalmas is ez: az impresszionizmus egzakt, tárgyilagos és tudományos -, csak a valóságnak másik rétege, de nem kevésbé fontos, mint bármelyik. Cézanne nem vetette el, csak a többi rétegét is akarta. (Mondanom sem kell, ez egy Lukácsot opponáló tézise Fülepek.) Szóval ahogy a tél hirtelen megszakadt és berobbant a tavasz, akárha egyszerre, mind kinyílt a virág, úgy tűnt, mintha a teremtő egyik legszebb, legüdébb vásznát akarta volna kirakni, megmutatni nekünk. És mégsem csak réteg volt az, lényegében mégsem a szegély növényzetéről, virágairól volt szó csupán, hanem a végtelen egy üdébb, langyosabb leheletéről, az igazi szín, egy pillanattal előbb, tulajdonképpen onnan jelzett, a végtelenből, ismét világolni kezdett - kár, hogy Kazinczyék nem teremtetek valami új, magyar kifejezést erre, vagy talán teremtetek is, csak nem került használatba, utána kellene nézni, aktivizálni kellene -, világolni, ami, mármint a világolás, biztosan azt is jelenti, hogy megteremtődik a világ, világolni, tündökölni kezdett, mintegy új eleme, szubsztanciája, nyugodtan mondhatom, legfontosabb szubsztanciája aktivizálódott, világolni, tündökölni kezdett az: *azúr*... Itt meg kellene állni. És többé sehová se mozdulni. Miért is beszélnék, okoskodnék másról. Itt kellene megragadni a dolgot. Ahol valójában a legnehezebb. Mert ha azt mondom: Adria, már csak az alliteráció végett is mindig Adriát mondok (Adria, azúr, az Úr), mindig ezt a lehetetet érzem (s akkor a magyar költők által többet használt *zephírt* is bevezethetnénk, noha ez még a legenyhébb szellőkön is túlnani, általánosabb valami, üzenet volt, nem is volt szél, szellő sem, csak az volt, hogy vége szakadt a jugónak). Megállni annál a pillanatnál, ahogyan fázósan és

félőn, mindig ugrásra készen, a riván baktatva, kódorogva, azért mondom, hogy félőn, ugrásra készen, mert a jugótól ostorozva, a jeges hullámoktól is nyakon csapva olykor, senki (: kisebbségi irodalmár, aki még kisebbségében sem létező, pár gubancos szöveg, egy akárha kátránnyal kent fedelű kötetecske szerzője, egy perturbációkat idéző, 1961-gyel állítólag új korszakot bejelentő melléklet elindítója, akinek a zsebében per pillanat egyetlen para sincsen), egyszer csak megállsz. Ottan. Megtorpansz valójában. És megteszed azt az első félfordulatot. A víz, a nyílt tenger (a pučinában benne a hasadás, a természet hajnalhasadása, az irodalmi anyag hasadása is végső soron) felé. Megrázkódsz, s akárha varázsérintésre, megszűnik a didergésed, megváltozol, új emberré leszel, akcióba kezdtél máris, még ha az az akció egyelőre csak abban nyilvánul is meg, hogy majd kiviszed a kiskocsmá elé az asztalt és a széket, oda kéred aznap első bevandád. Ilyenkor, e lehelet hatására aktivizálódhattak azok az energiák, gondolatok, amelyek új kontinensek felfedezésére indították a hajósokat. A tavasz persze mindenütt tavasz, ma is új hulláma érkezett kertünkbe kollégáimnak, a kisénekeseknek, talán éppen az ökörszemeknek (ki kellene tenni ide, az ablakpárkányra a mikrofont, ezt a 13-ast, hogy leellenőrizzük, melyik hullámáról is van szó a kisénekeseknek, hogy dokumentáljuk a dolgot), ha nem tavasz lenne, rá se álltam volna e végtelen beszélgetésre, ahol persze csak én beszélek, már amennyire ez beszédnek mondható. Ám ez az első langyos lehelete, megnyílása a végtelennek, amikor a végtelen az ólomlemez mögött (noha persze ez az ólomlemez nem az északi tengerek ólomlemeze, de egy rövidke ideig mégiscsak az) ismét azt mondja, hogy vagyok, mármint van olyan, ott az orrod előtt kezdődik is már, van olyan, hogy végtelen, már benne is vagy, már bele is zuhantál szinte, már szeded is a horgonyt, már ki is hajóztál, része vagy, kint vagy a halászokkal, átjár a sós és kátrányos vízszag, átnedvesít a pára, s aztán, ahogy visszatérsz, megszédít a robbanó leander (babérrózsa) és a bogumil mételyes illata. Annyit málékodtam a leanderbokrok, bogumil-fürtök, bogumil-zuhatagok között (a legtöbb leander talán Orebićen van, bogumil meg talán Makarska környékén, jóllehet, van Dalmáciának, Isztriának, a montenegrói tengerpartnak egy pillanata, egy későbbi pillanata, amikor akár egy egységes bogumil függőkertről beszélhetnénk), de nincsenek szavaim az ő édes, a sós leheletet édessel vegyítő illatukra sem. Pedig már illett volna találni valamit, ami állná a versenyt Duras asszony *India Song*-béli meghatározásával, mármint hogy a leandernek lepraillata van, muszáj volt idéznem, mert érzem, ismét csak egy túlságosan vékony rétegét sikerült érinteni a pillanatnak, egyfajta rossz értelemben vett impresszionizmust tudtam csak produkálni itt neked ismét... Noha mondtam, meg kellene állni. Ugyanis, ahogy ott állsz a riva fényes kövein, cipőd lyukas talpán keresztül váratlanul megérzed a kő, a márvány - melynek bányáiban is jártál (mint az ifjú Fülep Carrarában),

faragóműhelyeiben is ólálkodtál (Meštrović és Kršinić a legfontosabb szobrász számodra, akik még a legnagyobbakkal, Rodinnel, Maioll-lal állják a versenyt, illetve hát a tanítványaik, akik szintén jó szobrászok, ám majd igazán nem sokan tudják a súlyt s a faragást új médiumokra váltani, legalább s nem a legmagasabb szinten, Meštrović és Kršinić, akiknél valójában a Rilke, Fülep, Popper Leó vagy Tolnay által meghatározott szobrászati problémákon túl inkább az a fontos számodra, hogy kőfaragók voltak ott, a tengerparti bányákban, az, hogy olykor úgy tűnt, a megkövesedett tengeren dolgoztak, hogy minden azonos volt, egy, behelyettesíthető az Adriával, ahogyan azonosak voltak mindezzel Krleža hangos és Andrić halk mondatai) - tegnap még észlelhetetlen langyosságát, valójában le kellene térdelned, térdre kellene esned, megcsókolni azt a nagy, fényes kockát, amely észrevétlen langyosodni kezdett, megcsókolni azt az alapegységet, alapegységed, amely az ismeretlen kis tengerparti városok riváján legalább olyan szépen koptatott, mint a Stradunon, Dubrovnikban, igen, mert ez az érzés, mármint ahogyan lábszáradon elindul felfelé a langyosság, nem kell többet titokban bekapcsolni a melegítőt, amit külön felszámít, megfizettet a fősvény, vajdasági származású háziasszony, az a márvánnyá fényesedett kőből érkező áram, azonos a nyílt tenger lehetőségével, az azúr, karbid-, illetve acetilénlámpa belobbanásával, amely azonos a költészet belobbanásával, a költészetével, amely ilyenkor ott, lyukas cipőd által odahegesztve arra a nagy, fényes márványkockára, akárha egy szobor talapzatára, ám ugyanakkor Marco Polóként (a korčulaiak magukénak tudják Marco Polót) el is indítva, ki is lendítve a végtelen azúrba, lehetségesnek tűnt, noha lényegében nem volt lehetséges, lehetségesnek tűnt - noha valójában semmi kötődésed sem a vajdasági, sem a magyar, sem a jugoszláv irodalomban, már leért a hír, noha semmiféle fenti újságot se láttunk, hogy leköltözéseket: szökésnek mondják, azt a *seversféleséget*, amit te csinálsz, valóban sehol se jegyzik; hiszen most is, ott állva, megtorpanva, azon kapod magad, hogy a kisgyerekről készülsz írni, akinek az apád által építtetett pékségben az a feladata, hogy világosságot gyújtson a karbidlámpával, tehát hogy karbidrögöket rakjon a horganyozott, kúpforma pléhalkalmazatosságba, melynek hegyében kis pisztolygolyónyi valamin keresztül kezd majd sziszegni az acetilén, karbidrögöket, amelyek mindig is vonzottak, apád valamikor árult is karbidot a boltjában, azok a karbidrögök ugyanis pontosan olyanok, olyan színűek voltak, mint mögötted azok az óriás hegyek, fontos volt ez a szó, hogy: *karbid*, mert általa tenyerembe foghattam a hátam mögött levő, észbontóan csupasz hegyeket, azt az észbontó szürkét mint olyant, amelyet, attól a pillanattól fogva legalábbis, úgy tűnt, azért teremtett az Úr, hogy ellenpontoszhassa az azúrt, igen, ez volt a titkom, s valójában ez ma is, hogy semmis szövegemben valamiképpen szerepeljen ez a két szó, mármint az azúr és az Úr, ezért kellett

tehát minél semmisebbé, hétköznapiabbá, szürkébbé lenni magának a szövegnek, hogy ellensúlyozni tudja e két emelkedett, e két rendkívüli kifejezést, mármint hogy el tudja idegeníteni, természetessé tudja tenni előfordulásukat, használatukat, igen, ahogyan a kisgyerek kezébe fogja a sötétben, beidegződtek már e mozdulatok, fejből tudja, melyik ládában áll a karbid, tudja, melyik párkányon a lámpa, a gyufa, hol a vizesvödör, kezébe a lámpát, széthúzza, s az alját tartva csak magánál, a ládából kimarkol három-négy megfelelő karbidrögöt, beledobálja őket a lámpa lemetszett kúpjába, majd hátranyúl, s a vödörből vizet csapkod rá, s azon nyomban rá is dugja a kúpot, s már nyúl is a gyufáért, hogy a sisteregni, sziszegni kezdő pisztolygolyószerű szelepnél belobbantsa, ez az ő pillanata volt, amely, minden bizonnyal azért idéződött-idéződik fel minden alkalommal, mert valamiféleképpen azonos volt a nagy szürke hegyek előtti belobbanásával a tavasznak, azúrnak, ám különös mód ez a pékségi pillanat, az acetilén kéklila lángnyelvecskéjének belobbanása, intenzív sziszegése, sistergése, azonos volt Papp bácsi (Papp György édesapja) erős mozdulatával, ahogyan felkapta az első liszteszsákot, s már a felemelés pillanatában ki is oldva nyakán a madzagot, szinte egyből belezúdíttotta a lisztet a dagasztó teknőbe, amely éppen úgy volt elkészítve, éppen úgy állt a fal mellett, éppen úgy kifényesedett, mint az istállóban a jászol, abban a pillanatban tehát már téged is megcsapott a liszt illata, meg finom pora is, áthúzta arcod, noha az acetilén fényénél nem is látszott annyira egyértelműen, hogy valamiféle bohóccá varázsolt át, így valahogy indult első versem ott a riván, mármint hogy mögöttem olyanok a hegyek, mint tenyeren a lámpába szórandó karbidrögök, a lámpába, amely azonnal belobban, lehetséges - igen, abban a pillanatban lehetségesnek tűnt, maga volt a Marco Polo-i kaland, semmi sem volt mögöttem a karbidszerű masszívumon kívül, hátrálni már nem lehetett, lehetséges a kaland, lehetséges semmis költészetem... (És később is kísértett ez a párhuzam, a legnagyobb nyarak, amikor már azok a bizonyos hegyek, a karszt izzott, a pékkemence befűtését, illetve azt a pillanatot idézték, amikor Papp bácsi, végighúzva a piszkafát a kemence alján, s ha az szikrázott, hozzálátott a vonóval kihúzni, félrenyomni a parazsat, hogy a következő pillanatban már el is kezdje villámgyorsan lökdösni befelé, a nyikorgó kosarakból a nagy lapátra forgatott nyers kenyereket, igen, voltak olyan nyarak, amikor úgy égett az arcom, égett szinte ropogósra, mint ott annak a kisgyereknek az arca a pékkemence előtti gödörben.)

Minden bizonnyal a konzervgyár kikötőjébe baktathattam, hol is kódoroghattam volna máshol, hiszen lényegében még korán volt, máshová akkor már nem nagyon mozdultunk ki, ahol a beérkező halászhajókból nagy markológép szedte ki, emelte át a halat, s míg a markoló

a kamionokig ért, közben mindig szórt alá néhány marékra való semmis halat, amit mi nejlonzacskónkba kapkodtunk, hogy aztán otthon kis olíván megsüssük. Érdekes, a városban rajtunk kívül senki sem kapkodta e halhulladékot, nem volt konkurenciánk, nem voltak lumpenek, koldusok, noha a halászok életszínvonala, különösen olyankor télen, nem volt sokkal magasabb, mint a lumpeneké, koldusoké. A konzervgyár (MIRNA) mellett ott volt még az egyik nagy dohánygyár, ott gyártották a legnépszerűbb jugoszláv cigarettát, a zöld MORAVÁ-t is... Már vagy tíz éve (10) nem jártam lenn, amikor Pesten, a Hernád utcából egyszer leugrottam az egyik kis önkiszolgálóba reggeliért - és a konzerves hajópolcán, a sok magyar, dán, olasz konzerv között néhány rovinji konzervet pillantottam meg, amely, mondanom sem kell, a háború kitörésekor egy pillanat alatt eltűnt a boltjainkból. Meg kellene állítani, ki kellene nagyítani, avagy bár lelassítani ezt a képet is. Ahogyan az Adria költője boldogan, szinte felkiáltva, ám ugyanakkor meg is alázva, lecsap a konzervre. Mint drága kincset szállítottam haza, nekiültem s miközben rituálisan elfogyasztottam, megismétlődött az a pillanat, azonnal le kellett mennem a Garai piac valamelyik kis kocsmájába egy pohár vörösborra, igen, ahogy pikkelyes ujjaimmal a pohárért nyúltam, az volt az érzésem, magam kapkodtam össze a semmis halakat a riván, annál is inkább, mivel a Garai piac környékének kocsmái semmivel sem maradnak el a kikötők csehőinál, meg hát ismét az volt az érzésem, mint akkor, abban a megállított 66-os márciusi napon, hogy lehetséges, lehetséges a költészet, nem is hogy lehetséges, hanem hogy annak a leheletnek bennem is beindul a megfelelője... E megállított pillanatnak, noha a felszínen egyértelműen Šoljan, Slamnig, Slobodan Novak és Mihalić írásaihoz kötődtem (Mihalićnál kevesebb a konkrét mediterrán motívum, csak azért került hátrább), a világirodalomból pedig az említetteken kívül az olaszok és a spanyolok voltak még fontosak, nevezetesen Pavese és Jiménez (szamaras könyve is persze, hiszen lent is a szamarak voltak legjobb barátaink), számomra két korai, tehát mélyebb, magyar irodalmi vonzata is van. Annak az acetilénlágnak a belobbanása sokban emlékeztet engem ugyanis *A Pál utcai fiúk* indítására, az egyik legszebb regény-indításra különben (az *Aranysárkány* indítása jut eszembe még hirtelen), illetve hát Bunsen-lámpájára (hiszen az *Aranysárkányban* sem a lövés eldördülése a jel valójában, hanem a láng megpillantása - és hát ott is a tavaszról van szó: ebbe a városkába, mármint, ugye, ide, mondja Kosztolányi, előbb érkezett a tavasz, mint egyebüvé, már utaltunk egyik szövegére, amelyben délre, szülővárosába utazik, hogy előbb üdvözölhesse a tavaszt) - igen, mindenféleképpen fel kell idéznünk *A Pál utcai fiúk* indítását, noha a Rádióban, kedvenc helyeim antológiájában már egyszer idéztem volt ezeket a mondatokat; az embernek, ahogyan korosodik, elkészül egy ilyen kis hordozható breviáriuma (erről a breviáriumról egyszer külön is érdekes lenne beszélni, hiszen, noha én

rengeteg irodalmi példával élek, breviáriumomban valami egészen más példatár, intim anyag rakódott össze): „háromnegyed egykor, épp abban a pillanatban, mikor a természetrajzi terem katedraasztalán hosszú és sikertelen kísérletek után végre-valahára, nagy nehezen, izgatott várakozás jutalmául a Bunsen-lámpa színtelen lángjában fellobbant egy gyönyörű, smaragdzöld csík, annak jeléül, hogy az a vegyület, melyről a tanár úr be akarta bizonyítani, hogy zöldre festi a lángot, a lángot csakugyan zöldre festette, mondom: pont háromnegyed egykor, épp abban a diadalmas minutumban megpendült a szomszéd ház udvarán egy zongora-verkli, s ezzel minden komolyságnak vége szakadt." Ebben az egyetlen mondatban benne az én egész alkémiám. Érdekes, a Bunsen-lámpa lángjának színét egyesek halványkéknek tudják, igen, pontosan úgy van ez, mint a tengerrel, illetve az azúrral, amely *A részeg hajóban*, s hát Kosztolányinál is legtöbbször, az Isten tintatartójában: zöld. A másik vonzat az Adria legnagyobb magyar írójának, Tömörkénynek az egyik, *A tengeri város* mellett legszebb novellája, a *János a tengőri hallal* néhány sora lenne: „Úgy kell ugyanis a dolgot venni", mondja Tömörkény, akiről Sinkó szép tanulmányt írt volt, s a Remekírók sorozata számára például Vas válogatta, „hogy János a fölöttébb tiszteletre méltó házi regimentnek akkor volt a tagja, mikor a regiment Fiumében állomásozott. Jánosnak most, a hal emlegetése révén eszébe jutott az a régi világ. Érezte az öböl vizének részint sós, részint petróleumszagú illatát, eszébe jutottak az osztériák, ahol polentát és tengeri herkentyűt evett, és nagy hetykén rendelte ki a barna talián korcsmárosné asszonytól a mezzo litrókat, természetesen csak akkor, ha, mint bakanyelven mondani szokás - utalvány gyűtt Magyarországbul."

De térjünk még vissza e megállított pillanathoz, e lehelethez, belobbanáshoz, amely minden bizonnyal nem más, ne kerülgessük, mint egyfajta ihlet, egyfajta, mondom, jóllehet, még sokáig kellene kerülgetnünk e pillanatot, még jobban elmélyedni alkémiájában, hogy e kékszöld lángocska mibenlétét, illetve a magam gyártotta, semmissé üritett költészet lehetőségességének tudatát valóban tetten érhessük. Hirtelen, azt látom most, a pesti, Garai piaci kocsmá, amely, mint mondtam, a kikötői csehókat idézte, egy másik kis furcsa kávéházat vonz magához, jóllehet, nem a hal és a bor, hanem a karbidlámpa szelepje, égője vonalán, lám, egy pontot keresek, gondolván, így fixálhatom a dolgot, jóllehet, éppen hogy egész idő alatt a végtelenről, elérhetetlenről van szó. Érezhetted, nem találok a karbidlámpa szelepjének, égőjének a pontos nevét, s ezért kis revolvertöltényhez találtam hasonlítani. És ez, már közben is zavart, bosszantott kissé, mármint pontatlanságom, ez az összevissza beszéd, de ismételt felbukkanása aztán, beszéd, amennyire ez egy ilyen fuldokló, saját nyelvét

megzabáló ember esetében egyáltalán lehetséges, beszéd közben kezdett elgondolkodtatni, hiszen a pisztoly az *Aranyáskány* kapcsán is előkerült közben. Pisztolygolyó? Honnan golyó ott, ami éppen hogy forrása, ellenpontja mindennek, ami politika, ideológia, erőszak, háború.

Már elhatároztuk, s hozzá is láttunk realizálásához, elhagyjuk Újvidéket, amikor, 1994-et írtak, egy nap az az ötletünk támadt Jutkával, hogy csinálunk egy filmet Újvidékről, ahogyan, akkor már abszolút elmagányosodva, onnan, a Telepről, a vakvágánytól, mi látjuk városunkat. Igazán szép, izgalmas kis film lett belőle. Sétáltunk egész nap a kamerával. Besétáltuk, utoljára, megszokott relációinkat, a piacokat (mindenütt a „Hol a piros?”-t játszották, akárha a munkásmozgalom, a bolsevikok hirtelen elillant színét keresték volna, „Hol a piros?!, Hol a piros?!”, s ahogy észrevették, hogy filmezünk, üldözőbe vettek bennünket, mert egy komoly maffiáról volt szó, talán a maffia első formájáról felénk, ugyanis a gyufásdobozokat s a kis piros golyóbist mozgó figurák főnökei ott álltak körül, azok főnökei pedig benn ültek a közeli kávéházakban, s ahogy valaki elkiáltotta magát, „Vigyázz filmezni!”, számunkra felfoghatatlan ribillió támadt, még pisztolyok is előkerültek), a fürdő és a Park Hotel környékét, a Limant, a központot, de Šangajt, Adicet is például, ahol behívott bennünket magához egy népes albán, illetve albán cigány (lehetetlen volt megállapítani, kik is valójában) család, mondván filmezzük le az ómamá, mielőtt meghal, igaz, az ómama volt vagy 100 éves, ám jó egészségnek örvendett, ahogy Bródy mondaná, élt, még hozzá erősen, még énekelt is nekünk... Ahogy dolgunk végeztével lassan közeledtünk haza, a régi vasútállomás felől, a vakvágányon, immár saját területünkre, ahol különös mód, utoljára, sok szép új dolgot fedezett fel a kamera számunkra, elfáradva, s már tulajdonképpen befejezettnek tudva filmünket, noha még nem kapcsolva ki a kamerát, új, akkortájt nyílt, ám általunk már törzshellyé nyilvánított kávéházunkra mutattam. Egyrészt, hogy vegye, filmezze le, másrészt, hogy üljünk le a teraszára. A vakvágányra kifutó egyik utca sarkán lévő átalakított házikóról volt szó, amelynek a teraszát alig néhány méter választotta el magától a vakvágánytól, ahol számomra akkor már ismét megszűnt közlekedni Tolnay Klári filmjének *Azúr expressze*, amelynek egy pillanatban ott, a szemétdombon, megtaláltam volt menetrendjét. Te különben ismerted azt a térképet, hiszen egyszer, amikor lerobbant a kocsid, ott vesztegeltetek Cypriánnal a Dusán Cár utcában, s nincs kizárva, hozzánk jövet, azon a kis utcán is vágatok át, jöllehet, akkor még nem volt arra semmiféle kocsi... Fáradtan, noha elmosolyodva, a cégátlára mutattam, mármint hogy Jutka azt filmezze. ODUSSEUS, írta, ami nagy szó volt, mert éppen azokról a pillanatokról beszélek, amikor szinte kötelezővé lett mindent cirill betűvel írni (maga a cirill betű ellen semmi kifogásom, sőt, hiszen legszebb könyveim egy

részét cirill betűkkel nyomtatták - például Crnjanski akkor, Rovignóban is nálam lévő *Ithakáját*, amelyben, éppen *Adria* című versének kommentárjában, arról beszél, hogy ő hű maradt a tengerhez, és nem csak a gyöngé versekben és a nyelvben, meg egy horvát költőről tesz említést még, akit később személyesen is megismert az egyik szigeten, jöllehet, már vakon, hogy a költő sorsa nem vigasság nálunk, az Adrián sem, különben éppen ebben a kommentárjában olvasható az a számomra fontos mondata is, hogy őt csak az mentette meg akkor, 1913 tavaszán, ott Fiumében, hogy tudott magyarul - formáját, mármint a cirill betűét pedig éppen telepi barátom édesapja, Boldizsár József bácsi metszette volt -; azt mondtam, az *Ithaka* nálam, nálunk volt, különös, ugyanis, amikor a 80-as években meglátogattam Domonkos barátomat Uppsalában, éjjeliszekrényén akkor is ott láttam az *Ithakát*, talán ugyanazt a példányt, s ha ezt megemlítettem, megemlítem azt is, hogy Crnjanski, aki különben *A hyperboreusoknál* című művében egy szinte elviselhetetlenül szép könyvet írt arról az északi világról, Kavafisz versei voltak még ott, Kavafiszé, akinek költészete számomra Pavese költészetének egy metafizikusabb változata). De a feltételes reflex beindítását ott a vakvágány szeméttelépével, dudvatartományával szemben minden bizonnyal az a naiv eljárás idézte elő, hogy a fehér cégtáblára kék betűvel írták fel Homérosz hőségének nevét. Szóval pontosan úgy éreztük magunkat, mint valamelyik, Olympos alatti görög kiskocsmában, amelyekbe épp telepi barátommal (Balázs Attilával) vettük volt be magunkat egy nyáron, akárha örökre. A teraszt valami különös, fazettás betonkerítés vette körül. Ültünk ott, a világ végén, valami felfoghatatlan sivárságban, és, majdhogynem szó szerint, sirattuk Újvidéket. Ám ennek a siratásnak tényleg volt egy alig észlelhető mediterrán dimenziója, mintha már egy kikötői csehóban üldögnénk, végzetes hajókra várva. És akkor, véletlen az egyik betonfazettában valami semmiség magára vonta figyelmemet. Egy kis revolvertöltény volt. Valaki odaállította. Játékból. Tehát tölténnyel játszott. Avagy fegyvere töltése közben felejtette ott. Ujjammal a betonfazetta, a töltény felé mutattam Jutkának, aki, noha fogalma sem volt miről is van szó, arra irányította a kamerát, s a kamerán keresztül nézte meg, mit is tartottam még - utoljára, talán éppen utolsó kvádernek szánva - fontosnak felvenni. Rázoomolt a kis töltényre, amely a fölvételen úgy néz ki, mint egy óriás szobor... A furcsa az egészben az, hogy húsz-harminc éve nem láttam ilyen töltényt, s azóta sem, s ez a két dolog, mármint az a pisztolytöltény az ODUSSEUS-ból és ez a rovinji, illetve ókanizsai karbidlámpaégő, melyen a kékszöld láng, az azúr valójában fel-, illetve belobban, mint két lehetséges legtávolabbi dolog, hirtelen találkoztak, sőt, akárha valaki éppen akkor cserélte volna ki őket szinte szemfényvesztő ügyességgel. De úgy is mondhatnám, élesre töltött. Mert akkor már az Adrián is élesre töltöttek, lőtték az itt emlegetett Dubrovnikot is...

De félek, hiszen már sírás, zokogás is felhangzott majdnem, hogy a dolog valamiféleképpen úgy van, ahogy mondod. Valaminek mégiscsak vége. Vége egy képzetnek mindenféleképpen, amely inkább mások fejében, reakcióiban élt, amikor engem az Adriát, mint létezésünk nélkülözhetetlen dimenzióját, emlegetni hallottak volt az évek folyamán. Röviden, rám akartak, s akarnak mostanában is kényszeríteni egy hivatalos, ún. geopolitikai fogalmat, jóllehet, számomra annak a másfajta irodalomnak, életfelfogásnak volt a valós-valótlan megfelelője, nagy, egyetlen, ahogyan Szentkuthy mondaná, erotikus, nihilista metaforája. Én, erről sokszor beszéltem, biztosan majd e mikrofon (13) előtt is beszélni fogok még, kiűrittem, kisöpörtem, kivájtam az irodalom centrumát, egy nagy űrt csináltam, készítettem magamnak, amelybe aztán behelyeztem saját, hozott semmis készletemet, naiv, jóllehet, ugyanakkor szocio-grafikus (a grafikus tűjével rajzolt) kisvilágomat, illetve e kisvilágot szervesen, rizomatikusan (csicsóka) növesztve, a tenger irreális kulisszája elé helyeztem. Mivel nem általában beszéltem a tengerről, hanem mindig konkrétan egy tengerről, az Adriáról, amely valóban a legcsodálatosabb, legtisztább kis beltenger, noha most ismét átvérződött az is, sőt mivel a vasfüggönnyel még el is voltunk választva, ám itt közben a zsdanovi koncepcióval már '48 után szembefordultak, a balos és nemzeti művészet mellett volt egy pillanata a másfajta művészetnek, kétségtelenül lejátszódott egy azonosulás, s ennek az azonosulásnak legvonzóbb illúzióját minden jel szerint az Adriára hivatkozva teremtettem meg. Ám végső soron mégis úgy gondolom, a nemzetben gondolkodók, a pártkatonák, akik immár más párt katonái, saját lelkiismeretükkel viaskodnak, hiszen az én nihilista, ultrabalos (az Andokban bolyongó Che Guevarát például úgy fogtam fel, mint egy költészeti kategóriába, abszurd kalandjaiba, legradikálisabb lét kutatásaiba, az *Ecuadorba* belepustuló Michaux-t, legnagyobb élményeim közé tartozik Che naplója utolsó lapjainak és Michaux *Ecuadorának* azonossága, s verseimben - melyek közül két rész megjelent a *Sirálymellcsontban*, illetve az *Agyonvert csipkében*, egy harmadik rész pedig az *Új Symposionban*, tehát az egész könyv sosem lett összeszerelve, most kedvem támadt erre, megcsinálni végre -, amelyek lényegében a gyerekkori háborúsdi formájában jelennek meg, egyedül Michaux esetében térnek el ettől, s valójában egy lehetséges állandó ellenállásról beszélnek, igaz, van egy külön versem is róla a Domonkossal közösen írt *Valóban mi lesz velünk* című kötetünkben, amely a forradalom és a lepratelepek között őrlődik; különös volt látnom később, hogy a legszigorúbb, minden balos beütéstől mentes Mészöly számára is ugyanolyan fontos volt Che Guevara példája, akit íróként is megrendített,** majd még például Mishima lesz hasonlóan fontos egy pillanatban, akiről, már halott voltakor, azt mondja Yourcenar asszony, hogy az, ami a halott szemét eltölti, már nem a politikai

tiltakozások kibontott zászlaja, és nem is valami más intellektuális vagy érzéki kép, de mi, kérdem, de mi, s Yourcenar asszony körülbelül azt mondja, csak valami nagyon emberi fogalom, szimbólum, s azt mondja még Mishima és asszisztense hullája fölött, s ezek a hullák szinte azonosak Che Guevara pléhvályúban látható hullájával, hogy még elmélkedni sem fogunk róluk, mert nincs hozzá elég adatunk, tehát, mondom, legfeljebb verset írhatunk) felfogásom egyszerűen kívül volt minden rendszeren... Akárhányszor belefogok e dolgok taglalásába, mindig azon kapom magam, hogy opponenseim pályáján találom magam, az ő logikájukkal, szókészletükkel pörölök, jóllehet, egyáltalán nem zavar, sőt, szükségesnek tartom véleményüket, örülök és büszke vagyok irodalmunk pluralitására, hiszen valójában nem zavarják köreimet, teljesen más világban élek, én magam kreálom magamnak irodalmi világom víz- és földrajzát, ideológiája pedig nincs is, az erotika van és a Nap, ahogyan Bataille mondja, akinek az elméletét (*Eros et Thanatos*) én már régtől fogva, például a tiszavirág esetében is felhasználtam. Bataille Rimbaud-t idézi, magyarázza:

Megtaláltam újra!

Mit? Ami örök!

A tenger - egybegyúrva

A Nappal.

A költészet ugyanoda vezet, mondja Bataille, ahova az erotika különböző formái: egymástól különálló dolgok összeolvadásához. Az örökkévalósághoz vezet bennünket, s a halálhoz, a halál révén pedig a folytonossághoz: a költészet az örökkévalóság maga. A tenger - egybegyúrva a Nappal.

De ha, mint mondom, valaminek vége is lenne, akkor sem tudnám elhinni, és a magam szerény módján, ahogyan egy ilyenfajta - meglehetősen különös fajtáról van szó - kisebbségi irodalmár, ahogy mondani szoktam, semmisségét formaként vállaló kisénekes (semmis *liedjeim*), aki művészi-szellemi értelemben valamiféleképpen többséginek, „szuperiorikusnak” álmodja, tudja magát (aki például belülről ismerhette Danilo Kišnek és Mészölynek, ezeknek az akkortájt szinte ikerpárnak tűnő írónak a munkásságát, naponta megbeszélhette velük a részletkérdéseket, az használhat ilyen nagyképűnek tűnő szavakat, illetve annak legalábbis nem muszáj, hogy kisebbségi komplexusai legyenek, különösen nem, ha ehhez még hozzáadjuk Kosztolányi, Csáth, Sinkó, Krleža, Tišma közelségét, irodalmunkba

való inkorporálását), harcolok, nem is harcolok, teszek, nem is teszek ellene, hanem élem tovább is, hiszen, jeleztem, ifjúkorunkban sem volt könnyebb. Tulajdonképpen az egész tevékenységem ebben telik el, láthatatlan, szellemi, költészeti tevékenység ez persze, mármint abban, hogy megtaláljam azt a szöveget, azt az utat, azt a módot, ahhoz, hogy meg tudjam tartani magamnak, föl tudjam emelni magamhoz, világomba a tengert, megőrizni, magamévá tenni, privatizálni, kiemelni a balkáni országok politikai csatározásaiból (Montenegro már nem csatározik Prevlakáért, de a horvátok és a szlovénok még birkóznak a felségvízért), és így a szó szoros értelmében átemelni a magam kis, intim világába, mert hát azt a fent említett, demonstrált, kis intim világomat, alkémikusi műhelyemet (ahol a kék szubsztanciáját állítom ismételten elő édesapám festékes muszterei, avagy ahogyan most demonstrálni próbáltam, a karbidlámpa segítségével), amelyet hol Vakvágálynak, hol Homokvárnak nevezek, őrzöm. Persze az sincs kizárva, hogy végül is mindez csupán emlékezés lesz az ifjúságra, bizonyos barátságokra, szerelmekre (szerelmeim a tengeren játszódtak, avagy mint az indonéz Doreen esetében, még egzotikusabbak - hogyan lehet egyik kisebbségi magyar költő múzsája dalmát, Rátka?!, a másiké meg indonéz, Doreen?!), ami számomra szintén éppen elég munkát jelentene, ám mégsem hinném hogy csupán ennyi lesz az egész, mármint a vége, nem, a vége csakis az lehet, hogy gubbasztok valamelyik kis szigeten és az utolsó tubus kékjét felkenem az utolsó kis vászon közepére, fel mint egy kis azúrtócsát, mint Fautrier egyik kis 1928-ban készült gouachán, vagy mondjuk Cy Twombly valamelyik képén... Mindenesetre, én nem adom fel, én meglehetősen energiákat fektetek bele abba, hogy szerelmes földrajzom megőrizsem, gyerekeim után unokáimnak is átadjam, hogy a három nővérke (Három nővér) ne csak készülődjön elutazni, hanem el is utazzon az én helyeimre, hogy akár egy ősi rituálé részeként egyenkint megmártsam őket az Adriában, én ezt a harcot magam kezdtem, világomat magam alakítottam ki, igaz, gyorsan mestereket (Koncz, Major, Sinkó), társakat (Bányai, Domonkos, Végel) találva, és most ismét egyedül folytatom, mintha mi sem történt volna, jöllehet, már szinte minden megtörtént, meg minden borzalom is persze. A magános öreg költő, specifikus alföldi kötődésekkel, gubbaszt egy kis adriai szigeten - ahová immár Magyarországon keresztül érkezett, egy az egyben magyar íróként (de hát én mondtam, nem látok különbséget, s barátaim, Mészöly, Konrád, Eörsi, Petri sem láttak sosem különbséget), s ahol gubbaszt, azt a helyet véletlen éppen Bolnak hívják (ide utaztam le először a háború befejeztével unokáimmal), ami, ha félreolvasom, illetve máshová helyezem a hangsúlyt, mert az eredeti hangsúllyal éppen valami sánkra utal, de hát én mindig félreolvasom, máshová helyezem először a hangsúlyt, saját olvasattal élek: Fájdalmat jelent, ül, gubbaszt tehát az öreg költő a Fájdalom szigetén, a Fájdalom csodálatos homokdűnéjén avagy Moby Dick nevű

kávéházában, egészen lenn a riván, két-három méterre a víztől, már-már a vörös és halványkék-zöld hálóhegyek között, amelyekből olykor kipiszkálok magamnak, legyen mit szorongatnom, szagolgatnom, egy-egy kisebb spongyát (vagy a Moby Dick kissé feljebb van, a Gradska Kavana van egészen lenn?), s nézem ahogy az egyik asztalnál, két lány társaságában szórakozó postás hirtelen leállítja a kikötő veszpán elrobogó kapitányát, hogy átadja neki az aznapi leveleket, s ha már megállt, a kapitány is beszélgetni kezd a postás melletti asztalnál ülő, Dél-Amerikából hazatért öregúrral, egy hölgyről esik szó, aki épp meghalt, s 10 nappal volt idősebb már, mint az Úristen, majd mindannyian a víz felé fordulnak, mert valaki észrevette, egy polip hömpölyög ott éppen, a pincérfiú máris szalad a szigonyért, ügyesen beledöf, kiemeli, mindannyian ott állunk körülötte, ahogyan a márványszegélyen szétterül, s máris nagy vita veszi kezdetét, hogyan is készítsék el...

Montaigne szavai jutnak eszembe - ezek a szavak, akár egész beszélgetésünk (13) egyik mottója is lehetne:

Ami kis eszesség van bennem, arra fordítom, hogy ezek a mostani polgárháborúink ne csorbíthassák járáskelési szabadságomat.

Vagy a te megfogalmazásodra utalva, az sem lenne baj, ha az eddig metaforizáló funkciót betöltő Adria most maga metaforizálna, jöllehet, mutatkoznak ilyen tünetek, mégsincs erről szó, ugyanis nagyon valós valami maradt továbbra is: ahogyan például ostromolták, lőtték a montenegrói egységek, illetve a Jugoszláv Néphadsereg Dubrovnikot (sorrendben persze előbb történt Dubrovnik ostromlása és csak jóval később Bol)... És mindez nálam, nincs kizárva, éppen ebben rejlik az én eljárásom, médiumvoltom mibenléte, egyáltalán nem publicisztikus szinten lesz része világomnak, csap, úszik be hétköznapijaimba, hanem például, mint különben is legtöbbször, a képzőművészet szintjén. Igen, hihetetlen, de még a napi háború problémája is. Levelet hozott a postás montenegrói barátunktól, akivel lányom egykor Dubrovnikban is fellépett volt egy közös performanszon, és részletesen értesített, hogy közben, amióta nem találkoztunk, Itáliából visszatért Dubrovnikba, majd az utolsó autóbusszal (volt utolsó repülőgép és utolsó autóbusz, de biztosan voltak utolsó dubrovnikai gyalogos menekültek is), művészettörténész feleségével és kislányával, üres kézzel, egy ingben-gatyában Budvába menekült, de mivel nem volt pénze, jelentkezett a hatóságnál, hogy szeretne dolgozni valamit, a válasz az volt, hogy mivel minden férfi a fronton van (Montenegróban minden férfi egyfajta hős harcos, amit majd csak mostanság színez át a vállalkozó, maffiózó attitűd), az utcaseprő állást tudják csupán felkínálni neki - és ő elkezdte

söpörni az utcákat, miközben a többi hős, mondom, Dubrovnik körül harcolt. Elhívtam Palicsra, majd együtt zsúriztunk Győrött a Mediawave-en, ahol ismét egy performanszt mutattak be lányommal (ipari sóból ragyogó hegyet képezett, s Lea annak a csúcsára ejtett volt szájából egy tojást), közben, visszafelé utazva, Pesten furcsa konfliktusba került a pénzváltás körül az albánokkal, amiről máshol már beszéltem... De benn Dubrovnikban is volt három művészbarátom. Az egyik Jelena Trpković, belgrádi festőnő, akinek a férjét (ősi dubrovnikai szerb család sarja), az ismert költőt, rakétatalálat érte a Jugoszláv Néphadsereg egyik hajójáról, ő volt az első áldozat, a másik egy horvát festő, akit Hamburgban ismertem meg (édesapja a trstenói arborétum éppen exilbe kényszerülő, idős, tudós igazgatója volt), aki akkor csupán a háborús gyászjelentések fotóit másolta át nagy vászakra szépen sorban.

Na már most, ahhoz, hogy én ezekről a barátaimról, illetve munkáikról beszélni tudjak, ahhoz bizonyos elemi dolgokat tisztáznom kell, kik, hogyan és miért is rakétázták Jelena és Milišić tengerre néző lakását, miközben ők éppen levesüket főzték, igen, ez szükséges ahhoz, hogy Jelena kis egyedülálló, pasztás, feketelila szigeteiről, *Toteninseleiről*, mint a korszerű művészet releváns korpuszairól, írni tudjak, meg tudjam írni azt, hogy Milišić, amikor megjelentek előttük a hadihajók, megjegyezte, hogy néhány órája éppen arrafelé úszott a vízben, majdhogynem az azúrban, valamint, hogy elmélkedhessek arról, a Warholnál konkréttá váló, ám ugyanakkor általánosba is csúszó, általánossá is sokszorozódó portré hogyan lesz dubrovnikai festőbarátom vásznain ismét egy az egyben dokumentumértékű is, hiszen ha nem volt áldozat, mint a másik fél bizonygatja, nem lettek volna gyászjelentések, nem lennének a nagy vászon kis portréi... Az ő sorsukat követve, velük való találkozásokra utazva (ez az én életem - emlékszem, amikor Krleža temetésére utaztam, megkérdezték, ki fizette az utamat, s rádöbbsentem, én voltam az egyetlen ember a temetésen, aki saját pénzén utazott, s ez még nagy íróknak, Tišmának is szöveget ütött a fejébe -, én privát *arrangement*-ban utazom, ez az én legintimebb világom, végső soron senkinek semmi köze hozzá) régi teremtet élelem továbbra is, jóllehet, ízléstelen lenne itt e térségek régi neveit erőltetni, de hát engem sosem is az foglalkoztatott, én úgy mozogtam, s mozgok továbbra is, mint Klee Walter Benjamin által értelmezett angyala, a magyar irodalomból kifelé, e térségek felé fordulva, e térségeket szemlélve, e térségekkel élve, e térségeket szeretve, imádva, mondhatom nyugodtan így is, mindinkább a magyar irodalomba hátrálva, ugyanis csak úgy tudom biztosítani magamnak azt a bizonyos, Montaigne által említett mozgásszabadságot, én, noha mindig is magyar írónak tudtam magam, nyugodtan vállalhattam a kisebbségi írósgágot, illetve a Kiš Danilo-féle jugoszlávságot, illetve a Krleža-féle harmadik komponens írósgágot is, hiszen

Jannus Pannonius is ezeken a térségeken mozgott, ám az, hogy e térségek írói is gyakran úgy kezelték bennünket, mint kisebbségeket, hogy sokakat közülünk is zavart ez a státus, arról én nem tehetek, engem nem zavart, hogy nem szerepelhettem a magyarországi antológiákban (még '84-ben is kivették verseimet a magyar költészet New York-i bemutatkozására készült antológiából), nem, mert Weöres semmis kis versemre írt variációja ott volt könyvében, amelyben munkatársának nevezett, ott nagy tomusaiban is, csak fel kellett pillantanom a polcra, az jelentette ugyanis számomra a köldökszínírt a magyar irodalommal, leemeltem a Weöres-tomust, beleolvastam, s minden ügyes-bajos dolgom el volt intézve a magyar irodalommal, Dobozi vagy Aczél nem létezett számomra... Weöresre hivatkozom, jöllehet, én erre, mármint hogy variációt írt az egyik, *Híd*ban megjelent versikémre, nem szoktam hivatkozni, nem tartottam méltónak magam rá, noha leveleiben is hihetetlen lelkesen írt verseimről, szinte szégyenlettem az ügyet, s hogy ez valóban így van, az bizonyítja, hogy én azt a versikét, amire Weöres a változatát írta, nem válogattam be egyik kötetembe sem, nem tartottam jó versnek, vagy elkerülte figyelmemet, nem tudom, meg sincs nekem, az évek folyamán sokszor megfogadtam, kikeresem (ám ott egész kötetekre való versek vannak még), viszont arra nagyon jól emlékszem, hogy egyik barátnőmről szólt, aki lenn élt Zárában, s stewardessként dolgozott, olykor én is lenn éltem vele, igen, arra, illetve a mindenén átsütő tengerre, mindenén átsütő testére, immár nem tudom megkülönböztetni a kettőt, abszolút emlékszem, abszolút érzem. Erről a momentumról szól a *Körénk is kört rajzoltak a gyerekek* című korai versem, erről például a *Fotóriporterek*, a *Látszott rajta, hogy nem őslakó* és a *Vak tengerész nézte a tengert*, a *Levelek a szigetről* című korai prózáim. Arra emlékszem, ha nem volt úton, egy kis szigetre mentünk, ahol a láthatár szélén egy homokszedő hajó dolgozott némán bólogatva, és egyetlen kávéház volt csupán, amelynek a terasza fölé egy hálót feszítettek, s a hálóban egy nagy cápa csüngött az ember feje felett, rég olvastam újra azokat a szövegeket, de ez a cápa biztosan előbukkan valamelyikben, mert szobánkból meg ráláttunk arra a cápára, a legszebb, legédesebb szerelem volt, s különös mód közöttünk, forró testünk között állandóan az a kitömött cápa, jöllehet, egy csöndes szigetcske volt, álltunk a langyos vízben egymást átölelve, s azt hittük, az az örökkévalóság. És talán az is volt. Akármilyen bután is fejeződött be a kapcsolatunk. Például pénzt kért, s én küldtem is neki valamennyit, ám nem értem fel ésszel, hogy abortuszra kellett neki, hogy aztán nemsokára meg egyik barátom nyúlja le a hátam mögött, de vele sem maradt sokáig, külföldre került, semmit sem tudok róla, ám én magamnak, illetve szövegeimnek visszaszereztem őt, szövegeimben tovább írom őt, tovább a tengerrel, azzal a cápával, lautréamont-i cápával, amely immár mindenkitől megvéd bennünket... Talán azért nem vettem fel azt a versikét egyik kötetembe se, mert sok

más, jobb verset szerettem volna még írni azokról a napokról, s különös mód még ma is így vagyok vele, nem veszem fel, mert még most is szeretnék verseket, persze prózát is írni azokról a napokról, még jó, hogy a fenn említett négy korai tengeres prózát felvettem, s hát valamiféleképpen ez a beszédem - szövegem is azzá lett, arról a momentumról való beszéddé, arról a momentumról szóló szöveggé, amelynek forráságát Weöres oly zseniálisan megérezte...

Egy pillanatra még vissza kell térnem a karbidhoz. Különös, mondom, nem tudom pontosan, hányféleképpen írtam a karbidról mint olyanról, de arra jól emlékszem, hogy e korai tengeres prózák valamelyikében, az egér- és patkányirtás kapcsán említtem, azért kell visszatérni tehát hozzá, mert a pékség, a liszt kapcsán már hosszan elaboráltam klasszikus patkányfogási eljárásomról, azért nevezem klasszikusnak, mert, mint emlékszel, klasszikus, görög szobrokká lényegítettem őket a gipszes liszt segítségével, itt viszont, valamelyik tengeres prózámban, arról beszélek, hogy karbidrögöket tömködök az egér- és patkánylyukakba (az egerek a búzára, tengerire - egy időben apám búzával, tengerivel is kereskedett, lisztre jöttek, a patkányok viszont a szomszéd hentestől húzódtak át), majd megszentelem őket vízzel, és gyorsan befalazom, élveztem ezt a munkát, ez is része volt alkémikusi operációimnak, ám félttem is, mint ahogy lényegében minden alkémikusi (költészeti) operációm közben vacogtam, félttem, a nagy tűz után, még az a kevés épületünk is felrobban, ami még megmaradt, ahogyan volt is robbanás, a tollasok üzemében (tollseprüket, tollkalapokat készítettek, ragasztgattak a hálósobánk melletti üzlethelyiségben) felrobbant egy acetonos hordó, erről meséltem már talán, ott ültem az ágyban és egy tollseprű repült a kezembe, fejemre pedig egy tollkalap, úgy néztem ki ott, az általános lila és zöld (mert festették is) tollesőben, akár egy szerecsen király, furcsa mennybemenetel volt az, mert azt hittem, már a mennyben ülök, a nagy tűz, szarral-fossal oltott nagy tűz után... Ezeket a szavakat persze, a rút kategóriáját, a patkányt tárgyaló részhez kellene vágni majd egyszer. Tudod, sokáig dolgoztam az Újvidéki Rádióban (oda irányítottak, száműztek volt az *Új Symposion* körüli bonyodalmak, elítéltetésem után, amikor is ott találtam magam a vakvágányon, előbb megrettenve, aztán vállalva, egyik központi költői kategóriámmá, költői helyszínemmé, költői terepemmé tettem, emeltem, olyannyira, hogy idővel a világ minden részéből érkeztek ifjú költőturisták, hogy megnézhessék), nincs technikai érzékem, de szerettem a hússzín hangszalagokat, akárha valami végtelen, rózsaszín angoltapaszcsik, rózsaszín flastrom (meséltem, egyik beteg barátom, és mellel Csáth is, rózsaszín flastrommal ragasztották le szövegeik egyes - titkolt vagy törölni szándékozott - részeit)... Egyszer, egy reggel, amikor

Gionnal, Balázs Attilával, Sebőkkel csináltuk volt a Rádió *Szempont* című műsorát, egyik barátunk lebénulva érkezett, képtelen volt megmozdítani a kezét, képtelen volt tartani a papírt, mint mesélte ugyanis, az este szétesett egy hatalmas hangszalag-tekercs, s ő a technikus nővel, mint régen a pamutot, hajnalig gombolyította, tekerte vissza, valahogy én is úgy érzem, ez az én hangszalagom, amely mint végtelen rózsaszín galandféreg tekergőzik, folyik ki a számon, majd feltekercselődik, hogy már a következő pillanatban szét is essen, visszatekeregjen a számon, megfojtson, hiszen már nem létezik, aki ezt montázsolhatná, hiszen amit ezen a területen csinálni lehetett, Beckett *Az utolsó tekercs*ben elvégezte - *Az utolsó tekercs*nek különben volt egy kitűnő előadása az Újvidéki Magyar Színházban, Ferenczi játszotta Krappot, Ferenczi, akinek nagy háza, igaz, kicsit megroggyant (azért tudta megszerezni - mi is így szereztük, ilyen rizikóval a Homokvárat), nagy háza volt Dubrovnikban, illetve az osztrigatenyésztés központja, a Ston melletti Zuljanán, ahol egy kis újvidéki kolónia verődött össze nyaranta, Ferenczi, akinek az eredeti foglalkozása, mint *Könyökkanyar* című drámámból tudhatod, kéményseprő volt, ám később, színész voltán túl átképezte magát restaurátorrá, ő hozta volt rendbe például az athéni jugoszláv nagykövetség bútorait, igen, látod, érzékeled, a rózsaszín féreg immár befelé tekereg, befelé, visszafelé folyik, abba is hagyom, csak még azt szeretném megemlíteni, hogy annak a kis kolóniának volt egy dala, afféle himnusza, amelynek a szövegét, mint később hírlett, nem más, mint Ottlik Géza írta volt, s én, zavaromban, ha olykor felhívott Ottlik, egyszer sem kérdeztem rá erre a dalra, s ma sem tudom, lényegében miféle dalról is van szó:

Tengerész, ó, szívem, tengerész,

Hagyd a tengert, légy kissé merész,

Nem volt elég, nem volt elég a tenger,

Te nem vagy hal, te nem vagy hal, csak ember...

Üljünk ki, fiúk, a napra, ülünk ki, fiúk, a napra,

Sej, a bőrünk, sej, a bőrünk barna...

Utána kellene nézni, az Ottlik-irodalom mit is tud erről, hiszen a fenn tárgyalt Nap sokban érintkezik, rokon az ő „mégével”, ahogyan a Napot nevezte volt... Miközben autorizálom, jóllehet, nem engedélyezem, miközben váltom, írom át szöveggé ezt az én *Utolsó*

tekerccsemet, a véletlen folytán éppen egy Parti Nagy Lajosnak szentelt összeállítás részére, ha lehetséges lesz, azt hiszem, nem lehetséges, könyvvé váltani, akkor tovább desiffrírozom, írom persze szalagját-szövegét-kottáját - egy kérdés izgat, mármint megőrizni néhány barátom, barátnőm alakját, akár egy régimódi regényben -, azt látom: épp a 13. oldalnál tartok, különös, hiszen, lévén Parti Nagy Lajosnak szentelt az összeállítás, tovább folytathatom Neki - Neked a mesélést, tovább, legalábbis a 13. oldal aljáig, lévén ugyanis a 13-as szám egyetlen szervezője szalagomnak-szövegemnek, szuszogó, nyüsztő áriámnak, annál is inkább, mivel a rózsaszín flastrom egy régebbi interjúm, egy régebbi könyv (*Rózsaszín flastrom*) címe immár, noha igaz, ma már nem oldalakban, flekkekben számolnak, írásjelekben, sőt írásközkben, tehát akár folytathatnám is e külön csatornán, az úgynevezett interjú margóján, hihetetlen milyen csökönyösen, mennyi kínlódással, szenvedéssel próbálom e margóra áttornászni, átvonszolni magam, hihetetlen, mekkora energiákat fektetek e műfajjal való birkózásba, milyen erőket pazarolok e műfaj elleni küzdelemre, minden bizonnyal csupán azért nem dobom el, illetve hagyom meg hanganyagnak (amelyet olykor újraközl a Rádió), mert egy-egy pillanatra felsejlik mögötte az a regényes valami, ifjúságunk, felsejlik egy regény körvonala Domonkossal, Csibukkal, Fintával, a lányokkal, igen a lányokkal, akikkel majd mindig valami kis szigeten próbáltam új életet kezdeni, emlékszem, illetve máris látom magam, ahogyan most meg kissé feljebb, valahol közel Pulához, megérkezem a partra, ahol közlik velem, nincs semmi összeköttetés a kis szigettel, amelyen barátnőm tartózkodik, megközelíthetetlen, de ha nagyon be akarok jutni, kibérelhetek náluk egy kis kajakféleséget, gondolkodás nélkül kibéreltem, megmutatták, milyen irányba induljak, ugyanis a sziget alig sejlett, s nekivágtam, ám az út felére érve egyszer csak eltűnt a sziget, de el a part is, ahonnan elindultam, s csak akkor láttam, miféle lélekvesztővel is vágtam neki az útnak, már bokáig vízben ültem, elveszttem, ám mégis volt valami szép a küzdelmemben, hiszen ez volt az ára, hogy barátnőmet láthassam, barátnőmmel lehessek, ám ahogy megérkeztem, s nagy nehezen megteletem barátnőmet, azt észleltem, hideg hozzám, egyértelmű volt, immár új fiúja van, aki hamarosan fel is bukkant a homokdűnék között, nem volt más hátra, mint elindulni vissza, hiszen máris alkonyodni kezdett, a part, ahová vissza kellett jutnom, még kevésbé sejlett, mint induláskor a semmis sziget, visszafelé még kínosabb, még borzalmasabb volt az út, hamarosan ismét elérkezett a pont, ahol se a sziget, se a part nem látszott, a tenger domború háta felnyomott, fel, immár barátnőm arca nélkül, a semmibe...

* Az itt olvasható beszélgetés részlet abból az életútinterjúból, mely Palicson készült 1998. március 24. és 30. között, s amely a Bartók Rádióban hangzott el Jósvai Lília szerkesztésében. A beszélgetés első része 2003. májusi, második része július-augusztusi számunkban olvasható. (A szerk.)

** „Azok közé tartozom, akiket annak idején Guevara vállalkozása - társadalmi és történelemfilozófiai vonatkozásai révén - íróként is megrendített és bátortalan reménnyel töltött el. Akkoriban sokan osztoztunk ebben. A vállalkozás példázatossága ragadott meg, a védetlenség radikalizmusa, ami mindig időszerű lesz, amíg a politika nem tud változtatni eszközein. S elmondhatjuk, hogy a politika eszközei olyan erkölcstelenek, hogy velük szemben nehéz elképzelni erkölcstelen tiltakozást. Ami Bolíviában történt, nem ok nélkül mitizálódott. Etikai megalapozottsággal tudta újra hitelessé tenni a nemzeti felszabadító harcon *túlmutató* példaadás igényét, a már-már »vallásos« elhivatottság-tudatot, a szerep megformálásának biztonságát, a saját passzív, tudatosan kiszámított stációt, s saját halál értelmességéről való meggyőződést. Ebben tényleg volt valami »jézusi« elszántság. Márpedig, ahol és amikor az igény akarja, »jézusok« akkor is születnek, ha nem születnek. Gondolni kell rá, hogy talán mégsem pusztán divatból kerültek föl szerte Európában (és nálunk is) a diákszobák falára a fölrajszögezett Guevara-képek. Vagy talán a divat nem mindig »mély« is?" (Mészöly Miklós: *A Guevara-jelenségtől Helsinkiiig*)